

1. Johdanto

Psykopatia eli psykopaattinen persoonallisuushäiriö on yksi kiehtovimmista psykologisista tutkimuskohteista. Harva asia aiheuttaa toistuvasti yhtä suuria tunteita ja näkemyseroja psykologian tutkimuskentällä kuin psykopatia, jonka määritelmästä ei toistaiseksi vallitse yksimielisyyttä.¹ Hallinto-oikeus taas puolestaan ei useinkaan aiheuta suuria tunteita ja sitä koskevat mielikuvat liittyvät helposti pölyiseen viranomaiskoneistoon ja byrokratian loppumattomiin rattaisiin. Ehkä tästä johtuen hallinto-oikeus ja siihen liittyvä julkinen valta ja vallankäyttö ovat jääneet vaille huomiota jota ne ansaitsisivat enemmän.

Tässä artikkeli- ja kirjallisuuskatsauksessa on tarkoitus pureutua vielä suhteellisen tutkimattomaan osa-alueeseen eli psykopatian esiintymiseen työelämässä ja erityisesti julkisen sektorin sekä julkisen vallan käyttämisen näkökulmasta. Tavoitteena on pohtia, miten psykopatia mahdollisesti näyttäytyy yhteiskunnassa niin julkishallinnon kuin julkisen vallankäytön kautta.

2. Metodi

Tutkimusmetodina katsauksessa on käytetty artikkeli- ja kirjallisuushakua, jonka perusteella on pyritty kokoamaan aiheeseen liittyvä keskeinen tutkimusnäyttö. Tietokannoista käytössä olivat Academic Search premier (Ebsco), PsycARTICLES, PsycINFO, Google Scholar ja Research Gate. Kirjallisuutta on haettu myös Helmet -tietokannasta. Lisäksi alaan liittyvää kirjallisuutta on hankittu Adlibris -verkkokirjakaupan kautta.

Tarkasteluun valittiin mahdollisimman tutkittuja, mutta uudehkoja julkaisuja. Löydettävissä oleva tietomäärä osoittautui suureksi toisistaan erillisten osa-alueiden kohdalla – psykopatia, hallinto-oikeus ja julkinen valta, mutta varsinaisia tutkimuksia nämä eri osa-alueet toisiinsa yhdistettynä löytyi varsin vähän. Tärkeimpinä mainittakoon Anne Fennimoren ja Arthur Sementellin artikkeli; Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications ja Lee Hansonin ja David L. Bakerin artikkeli; ”Corporate Psychopaths” in Public Agencies sekä Katarina Fritzonin et al. kirja; Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace.

Erityisen paljon tietoa löytyy psykopatian arviointimenetelmästä PCL-R², mutta tässä katsauksessa ei ollut mielekästä paneutua tämän osa-alueen tutkimukseen ja tuloksiin sen

---

¹ Jennifer Skeem et al. Psychopathic Personality: Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy, s. 95

² The Psychopathy Checklist Revised (PCL-R)

vuoksi, että menetelmää on käytetty erityisesti vankilapopulaatioita tarkasteltaessa. Psykopatiaan ja julkiseen valtaan sekä hallinto-oikeudellisiin kysymyksiin perehtymisen syventämiseksi artikkeli- ja kirjallisuushakuja on tehty alan merkittävien tutkijoiden nimillä, mm. Paul Babiak, Robert Hare, Helinä Häkkänen-Nyholm, Anne Fennimore, Katarina Fritzon, Ida Koivisto, Minna Lyons, Olli Mäenpää, Arthur Sementelli, Lee Hanson ja David L. Baker.

Artikkeli- ja kirjallisuushaussa on käytetty muun muassa seuraavia suomenkielisiä hakutermejä: Hallinto-oikeus, julkinen valta, julkinen sektori, psykopatia, psykopatia työelämässä ja psykopaatti.

Lisäksi artikkeli- ja kirjallisuushaussa on käytetty muun muassa seuraavia englanninkielisiä hakutermejä: Corporate psychopaths, Corporate psychopathy, Dark triad, Psychopathy and law, Public sector leadership, Public entrepreneurship ja Sub-clinical psychopathy.

Artikkelissa on otettu tarkasteluun myös Tilastokeskuksen virkarikostilastot vuosilta 2015-2019. Tilastotietojen avulla on hahmoteltu kokonaiskuvaa virkarikosten esiintyvyydestä sekä niiden mahdollisesta suhteesta subkliiniseen psykopatiaan.

3. Tulokset

3.1. Taustaa

Psykopatia on luonteeltaan paradoksaalinen persoonallisuushäiriö. Paradoksaalisuus ilmenee siten, että psykopaattiset henkilöt kykenevät toimimaan yhteiskunnassa ja ottamaan osaa työelämäänsä sekä vaikuttamaan erilaisissa kompleksissa tilanteissa. Lisäksi he voivat vaikuttaa sosiaalisesti taitavilta henkilöiltä. Kuitenkin samanaikaisesti heillä voi olla hyvinkin puutteelliset emotionaaliset ja kognitiiviset taidot, jotka ilmenevät esimerkiksi manipulointina ja empatiakyvyttömyytenä muita kanssaihmiä kohtaan.³ Psykopatiaa esiintyy yhteiskunnassa kautta linjan, kokonaisväestöä tarkastellen. Tämä tarkoittaa sitä, että psykopatiaa ei esiinny vain rikollispopulaatioissa, vaan se pitää huomioida myös työelämässä ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa.⁴

Psykopaattisella persoonallisuudella on vaikutusta työelämäänsä monin eri tavoin (mm. työpaikkakiusaaminen, henkisen pääoman kaventuminen ja mainehaitan syntyminen) ja tästä syystä johtuen ns. valkokauluspsykopatiaan on viime aikoina kiinnitetty aiempaa enemmän

---

³ Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 309 ja 327

⁴ Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 91

huomiota⁵. Tämä tutkimus on perinteisesti kohdistunut ennen kaikkea yksityiseen sektoriin sekä yritysmaailmaan ja julkinen sektori on toistaiseksi jäänyt vaille huomiota. Työelämän luonne on kuitenkin muuttunut nopeampitempoiseksi myös julkisella sektorilla, joka on puolestaan synnyttänyt tarpeen tutkimukselle tästä näkökulmasta tarkastellen. Voidaan sanoa, että organisaatiot ovat muuttuneet kautta linjan aiempaa kevyemmiksi ja ketterämmiksi. Tällaisissa organisaatioissa on vapautta ja tilaa toimia niin hyvässä kuin pahassakin aivan eri tavalla kuin koskaan aiemmin. Kärjitetysti voidaan todeta, että mitä ketterämpi ja joustavampi organisaatio on kyseessä, sitä houkuttelevampi työpaikka se on myös psykopaattiselle henkilölle.

Psykopaattiset piirteet sotketaan helposti hyvän ja karismaattisen johtamisen tunnusmerkkeihin, joita kukin organisaatio tarvitsee menestyäkseen. Tällaisia tunnusmerkkejä ovat esimerkiksi itsekeskeisyys, charmikkuus, manipulatiivisuus sekä lipevyys⁶. Psykopaattinen henkilö erityisesti johtotehtävissä saattaa aluksi vaikuttaa juuri siltä, mitä työyhteisö tarvitsee. Tilanne voi kuitenkin muuttua keskipitkällä aikavälillä täysin päinvastaiseksi kokemukseksi henkilön keskittyessä erityisesti oman edun tavoitteluun hinnalla millä hyvänsä.⁷ Tunnusmerkkien samankaltaisuus vaikeuttaa merkittävästi psykopaattisten henkilöiden tunnistamista ja saattaa siten johtaa henkilön palkkaamiseen.

Työelämässä oleva psykopaattinen henkilö ei välttämättä riko lakia vaan enemmänkin venyttää sekä yhteiskunnallisia että organisatorisia rakenteita sellaisilla tavoilla, joihin on vaikea puuttua. Tätä näkemystä tukee myös artikkelin virkarikoksia koskeva tilastollinen katsaus, joka osoittaa sen, että esille tulevia virkarikoksia on hyvin vähän suhteessa siihen, miten paljon Suomessa on julkista valtaa käyttäviä viranomaisia ja virkamiehiä.

Tätä artikkelia luettaessa on pidettävä mielessä sekä juridisen että psykologisen osuuden osalta se, että kyse on monimutkaisista kokonaisuuksista, joita käsitellään tässä artikkelissa vielä osin hyvinkin ylätasolla. Psykopatiaa on tässä avattu keskeisimpien peruskäsitteiden osalta, jotta lukija saisi kuvan siitä, mitä psykopatia ja erityisesti subkliininen

---

⁵ Helinä Häkkänen-Nyholm, Psykopatia, s. 295; Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 20 ja 165

⁶ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, Psykopaatti asianosaisena prosessioikeudessa, s. 409

⁷ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide, s. 177; Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 80; Paul Babiak et al. Corporate Psychopathy: Talking the Walk s. 190

psykopatia tarkoittaa. Sama periaate koskee julkista valtaa ja muuta hallinto-oikeudellista termistöä.

Julkisen vallankäytön suhdetta psykologisiin ilmiöihin (ml. psykopatia) ei ole juurikaan tutkittu. Samansuuntainen havainto on tehty osana yhdysvaltalaisista tutkimuksista, jossa todettiin, että julkisen vallan käyttö ja siihen liittyvät päätöksenteon prosessit ovat toistaiseksi jääneet vaille huomiota⁸. Artikkelia kirjoittaessa on tullut esille se, että lisätutkimusta tarvittaisiin useammalta osa-alueelta. Johtopäätöksiä ja tutkimuksellisia suuntaviivoja hahmotellaan artikkelin diskussiossa (luku 4).

3.2. Psykopatia työelämässä

3.2.1 Psykopatian peruskäsitteistä

Psykopatia ei ole mielisairaus vaan kyseessä on persoonallisuushäiriö. Tyypillistä tälle persoonallisuushäiriölle on se, että psykopaattisella henkilöllä ei ole myötäelämisen kykyä tai kykyä lämpimien ja merkityksellisten ihmissuhteiden luomiseen. Psykopaattinen henkilö ei ole siten kyvykäs tasapainoiseen elämään toisten ihmisten kanssa.⁹

Psykopatian tunnistamisessa ja arvioinnissa on keskeisessä roolissa objektiivisten ja luotettavien mittareiden käyttäminen. Kuten myöhemmin tullaan havaitsemaan, on tunnistaminen sekä arviointi työelämään ja julkisen vallan käyttämiseen liittyvien psykopaattisten ilmiöiden osalta vaikeaa. Psykopatiassa esiintyy monia tunnusmerkkejä, joita kutsutaan piirteiksi. Nämä piirteet jaetaan interpersoonallisiin ja affektiivisiin tekijöihin sekä käyttäytymistäipumuksiin. Interpersoonallisia tekijöitä edustavat dominoivat, manipulatiiviset sekä egosentriset aspektit. Affektiivisiä tekijöitä ovat puolestaan pinnallinen tunne-elämä, empatian puute sekä kyvyttömyys tuntea katumusta teoistaan. Käyttäytymistäipumukset koskevat impulsiivisuutta, vastuuttomuutta tai toistuvaa piittaamattomuutta säännöistä.¹⁰

Psykopaattisten henkilöiden moraalikäsitteiden tiedetään olevan hyvin erilainen verrattuna valtaväestöön ja voidaan sanoa, että he eivät tunne samalla tavalla häpeää tai syyllisyyttä teoistaan kuin keskivertokansalaiset. Psykopaattiset henkilöt toimivat omien vaikuttamiensa kautta eivätkä yhteiset pelisäännöt kosketa heitä. Heidän käyttäytymisensä

---

⁸ Bruce Sales D. & Daniel A. Krauss, *The Psychology of Law*, s. 58

⁹ Helinä Häkkänen-Nyholm, *Psykopatia*, s. 41

¹⁰ Belinda J. Board & Katarina Fritzon. *Disordered personalities at work*, s. 18; Helinä Häkkänen-Nyholm, *Psykopatia*, s. 41; Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psykopaatti asianosaisena prosessioikeudessa*, s. 410; Paul Babiak et al. *Corporate Psychopathy: Talking the Walk* s. 189

saattaa olla niin erikoista ja uskomatonta, etteivät muut osaa ensin ottaa sitä edes todesta. Psykopaattisen henkilön teot voivat toisaalta jäädä myös pimentoon pitkäksi aikaa, koska ne voivat olla hyvinkin taitavasti toteutettuja ja savuverhon taakse kätettyjä.¹¹

Psykopaatit eivät muodosta yhtenäistä ihmisjoukkoa, joka käyttäytyisi samanlaisella ennustettavalla tavalla ja joka olisi helposti tunnistettavissa vaan psykopaatit muodostavat hyvinkin heterogeenisen ryhmän. Heterogeenisuus tekee psykopaattisen henkilön tunnistamisesta jo lähtökohtaisesti vaikeaa eikä heidän toimintamallinsa tee tehtävästä yhtään sen helpompaa.¹² Heterogeenisuus vaikuttaa myös siihen, että kaikki psykopaatit eivät tee rikoksia eivätkä kaikki rikoksia tehneet henkilöt ole puolestaan psykopaatteja.¹³

Psykopatia, kuten muutkin persoonallisuushäiriöt, ilmenevät useilla eri elämänaalueilla¹⁴. Persoonallisuuspiirteet ja persoonallisuushäiriöt ilmenevät siten vuorovaikutuksessa, tunteiden ilmaisussa ja käyttäytymisessä. Psykkisen patologian ilmeneminen on monitahoista ja persoonallisuushäiriön tunnusmerkkeihin kuuluu se, että henkilö ei kykene ratkaisemaan elämässä vastaantulevia ongelmia monipuolisesti vaan hän lähestyy niitä aina lähtökohtaisesti samojen kaavojen mukaisesti. Tämä johtuu persoonallisuushäiriöisen tavasta nähdä asiat omasta kapeasta näkökulmastaan. Heidän on todettu olevan usein myös joustamattomia käytökseltään.¹⁵

Psykopatian esiintyvyys vaihtelee sen mukaan, millaisesta populaatiosta tutkittava otos kerätään ja mitä psykopatian arviointimenetelmää tutkimuksessa käytetään. Vankien keskuudessa psykopatian esiintyminen on yleisempää kuin kokonaisväestössä ja vangeista arviolta 15-25% täyttää psykopatian diagnostisen kriteerin¹⁶. Kokonaisväestöstä arviolta 1% on luokiteltavissa psykopaateiksi. Yritysmailmaan kohdistuneiden tutkimusten perusteella arvio liike-elämän johtotehtävissä toimivien psykopaattien määrästä on 3-4%.¹⁷ Psykopaattien sukulaissieluja on tutkimusten mukaan noin 10% eli näillä henkilöillä

---

¹¹ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 180 - 182

¹² Dennis Howitt, *Introduction to Forensic and Criminal Psychology*, s. 462; Hervey Cleckley, *The Mask of Sanity*, s. 28; Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 204

¹³ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 2

¹⁴ Helinä Häkkänen-Nyholm, *Psykopatia*, s. 300; Minna Lyons, *The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life*, s. 80

¹⁵ Helinä Häkkänen-Nyholm, *Psykopatia*, s. 77; Paul Babiak ja Robert D. Hare, *Käärmeet liituroidassa*, s. 47

¹⁶ Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 92

¹⁷ Sarah F. Smith & Scott O. Lilienfeld, *Psychopathy in the workplace: The knows and unknowns*, s. 210

psykopatiapiirteet ovat tavanomaista voimakkaammat, mutta kuitenkin vähäisemmät kuin psykopatian diagnostisessa muodossa.¹⁸

Nykyään psykopatiaa ajatellaan moniulotteisena jatkumona, jossa piirteiden voimakkuus vaihtelee matalasta korkeaan¹⁹. Ääripäiden välillä esiintyy moninaisia piirteiden yhteenliittymiä, jossa psykopatian piirteiden määrä ja vakavuus vaihtelevat aina nolasta hyvinkin korkeisiin psykopatiapisteesiin²⁰. Vain korkeimpia pistemääriä saavia voidaan kutsua psykopaateiksi.²¹ Vähäoireinen psykopatia on läheistä sukua sosiaalisesti poikkeavalle käytökselle, johon kuuluvat kiusaaminen, jäljittely, väärinkäytökset, uhkailu ja päihteiden väärinkäyttö.²²

Psykopaattien tarkasta määrästä työelämässä on vain vähän tieteellistä näyttöä, koska luotettavien tutkimusten tekeminen tästä aiheesta on hyvin haastavaa. Psykopaatin asianmukaiseen määrittelemiseen tarvitaan standardisoitu mittari (esim. PCL:SV²³ tai SRP-III²⁴).²⁵

Haastattelututkimuksia on vaikea toteuttaa sen vuoksi, että psykopaattisia henkilöitä on haasteellista saada osallistumaan tutkimuksiin (sisäisen motivaation puuttuminen). Lisäksi haastattelututkimukset voivat antaa väärää tietoa, koska psykopaattiset henkilöt eivät välttämättä vastaa kysymyksiin rehellisesti.²⁶ Psykopaatit ovat taitavia vaikutelmanluojia ja siksi etenkin pelkästään haastatteluihin tai muuhun itseraportointiin luottavat tutkimustulokset eivät luultavasti ole tarkkoja tältä osin (määrän aliarviointi). Toisaalta myös psykopaattisia piirteitä löytyy henkilöiltä, jotka eivät ole todellisia psykopaatteja (määrän yliarviointi).²⁷ Joitakin innovatiivisia tutkimuksia on tehty esiintyvyyden selvittämiseksi

---

¹⁸ Helinä Häkkänen-Nyholm, Psykopatia, s. 199 ja 295; Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 178; Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 22; Minna Lyons, *The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life*, s. 146

¹⁹ Belinda J. Board & Katarina Fritzon. *Disordered personalities at work*, s. 28; Helinä Häkkänen-Nyholm and Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 6; Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 97 ja 109; Lee Hanson and David L. Baker, "Corporate Psychopaths" in *Public Agencies?*, s. 27; Minna Lyons, *The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life*, s. 45

²⁰ Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 29

²¹ Paul Babiak & Robert D. Hare, *Käärmeet liituroidassa*, s. 37

²² Paul Babiak & Robert D. Hare, *Käärmeet liituroidassa*, s. 125

²³ *Psychopathy Checklist: Screening Version (PCL:SV)*

²⁴ *Self-Report Psychopathy - III Scale (SRP-III)*

²⁵ Essi Viding, *Psychopathy: A Very Short Introduction*, s. 13; Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 109; Mehmet K. Mahmut et al. *The characteristics of non-criminals with high psychopathy traits: Are they similar to criminal psychopaths?* s. 680

²⁶ Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 274

²⁷ Paul Babiak & Robert D. Hare, *Käärmeet liituroidassa*, s. 173

työelämässä (esim. työpaikkailmoitusten houkuttelevuus psykopaattisen henkilön näkökulmasta) ja työtä tulee jatkaa, koska on tärkeää saada lisätietoa siitä, miten psykopatia ilmenee yhteiskunnassa ja työelämässä osana kokonaisväestöä ja toisaalta miten se eroaa rikollispopulaatioissa ilmenevästä käyttäytymisestä.²⁸

Nykyään työelämässä vallitsevat jatkuvat kehitys- ja muutospaineet, aiempaa matalammat organisaatorakenteet, vähäisempi kontrolli sekä kansainvälisyys. Erityisesti jatkuvassa muutoksessa oleva organisaatio muodostaa hedelmällisen alustan psykopaattiselle henkilölle. Organisaatioiden rakenteita muutetaan koko ajan ja jatkuva muutos sekä epävarmuus luovat paineita niin työntekijöille kuin johdollekin. Psykopaattiselle henkilölle se kuitenkin avaa ovia, koska muutoksessa oleva organisaatio mahdollistaa psykopaatille mieluisalla tavalla epästabiilin työympäristön.

Psykopaattista persoonallisuutta kiinnostaa muutostilassa oleva organisaatio erityisesti seuraavista syistä johtuen²⁹:

- Muutoksen kova tahti (seikkailunhalun tyydyttäminen)
- Toimintavapaus (mahdollistaa sääntöjen rikkomisen)
- Opportunismi (oman edun mukainen käyttäytyminen mahdollista)

Organisaatiomuutokset aiheuttavat aina jonkinasteista kaaosta työympäristössä. Sekasorto samalla sekä miellyttää että suojelee psykopaattista käyttäytymistä. Muutoksessa olevat organisaatiot ovat herkullisia kohteita psykopaattiselle henkilölle, koska muutoksen aikana organisaatio on heikoimmillaan niin sisäisen kuin ulkoisen manipulaation suhteen. Sosiaalinen manipulointi on psykopaattisen henkilön erityisosaamista ja koska kestää aikansa ennen kuin uusi organisaatio toimii, voi hän tänä aikana tehokkaasti hyödyntää kontrollin ja rakenteiden puuttumista.³⁰

Käytännössä luottamusta ja valtaa voi käyttää väärin kuka tahansa. Tämä koskee myös akateemisesti koulutettuja henkilöitä, joiden tehtävänä olisi auttaa yhteiskunnan heikkoja ja avuttomia jäseniä. Vallan väärinkäyttäjät voivat olla esimerkiksi lääkäreitä, juristeja, varhaiskasvatuksen opettajia tai poliitikkoja yhteiskunnan huipulta.³¹ Vallan väärinkäyttöä on

---

²⁸ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 7

²⁹ Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 178; Paul Babiak & Robert D. Hare, *Käärmeet liituroidassa*, s. 160 ja 162

³⁰ Helinä Häkkänen-Nyholm, *Psykopatia*, s. 307; Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 298

³¹ Robert D. Hare, *Ilman omaatuntoa*, s. 101

tutkittu psykopatian ja muiden psykologisten ilmiöiden osalta ennen kaikkea yksityisellä puolella, mutta vastaava tutkimus julkiselta sektorilta on jäänyt uupumaan.

3.2.2. Subkliininen psykopatia

Tässä artikkelissa tarkastellaan erityisesti subkliinistä psykopatiaa eli sillä tavoin psykopaattista henkilöä, joka on kykenevä toimimaan yhteiskunnassa ja olemaan esimerkiksi osa työelämää, mutta jonka motiivit määräytyvät ennen kaikkea vallan ja kontrolloinnin kautta ja jonka toiminta voi olla hyvinkin tuhoisaa niin työyhteisössä kuin yhteiskunnassa laajemminkin.³² Subkliinisen psykopaatin toiminta voi siten olla tietyllä tapaa yhteiskuntakelpoista, vaikka persoonallisuutta koskevat ydinpiirteet ovatkin yhteneväisiä vakavammin psykopaattisten henkilöiden kanssa.³³ Kun puhutaan ei-rikollisesta psykopatiasta, nousee esille subkliinisen psykopatian käsite, joka kuvastaa sellaista henkilöä, joka toimii osana yhteiskuntaa ja jonka psykopatia ilmenee eri tavoin kuin rikollispopulaatiossa.³⁴

Subkliinisellä psykopaatilla esiintyy psykopatialle tyypillisiä piirteitä, mutta vähäisemmässä määrin. Subkliinisillä psykopaateilla on voimakas viehtymys valtaan, maineeseen ja muiden kontrollointiin. He hakeutuvat usein sellaisiin tehtäviin, jotka ovat hyvin palkattuja ja joissa on mahdollisuus vallan käyttöön.³⁵ He myös mieluiten työskentelevät sellaisissa tehtävissä, joissa on vain vähän tai ei lainkaan henkilökohtaista valvontaa. Näin he pystyvät edistämään oman agendaansa ja toimimaan ”tutkan ulkopuolella” mahdollisimman kauan.³⁶

Työelämässä toimivat subkliiniset psykopaatit eivät suoranaisesti edusta psykopatiapiirteiden terävintä kärkeä PCL-R:llä mitattuna, mutta he ovat kuitenkin usein ympäristölleen haitallisia. Subkliiniset psykopaatit eivät ole lähtökohtaisesti taipuvaisia fyysiseen väkivaltaan tai impulsiivisiin rikollisiin tekoihin ja käyttäytymiseen³⁷. Subkliinisten psykopaattien antisosiaaliset piirteet eivät ole niin voimakkaita kuin kriminaalipopulaatiossa

---

³² Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 28 - 29

³³ Sarah F. Smith & Scott O. Lilienfeld, Psychopathy in the workplace: The knows and unknowns, s. 207

³⁴ Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 23

³⁵ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 613; Sarah F. Smith & Scott O. Lilienfeld, Psychopathy in the workplace: The knows and unknowns, s. 206

³⁶ Lee Hanson & David L. Baker, ”Corporate Psychopaths” in Public Agencies?, s. 31

³⁷ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 618; Mehmet K. Mahmut et al. The characteristics of non-criminals with high psychopathy traits: Are they similar to criminal psychopaths? s. 688

ja mahdollisesti ainakin osittain tästä syystä johtuen he pystyvät toimimaan osana yhteiskuntaa sekä osallistumaan työelämään, vaikkakin erilaisin kyvyin ja taidoin³⁸. Jotkut psykopaatit elävät yhteiskunnassa rikkomatta lakia sekä näennäisen normaalisti loukkaamatta muita ihmisiä niin paljon, että se herättäisi huomiota.³⁹

Psykopaattisten henkilöiden osalta on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että he pystyvät halutessaan adaptoitumaan ympäristöönsä ja käyttäytymään kulloistenkin tarpeiden mukaisesti, ainakin pinnallisesti⁴⁰. Psykopaatit ovat taitavia tässä vaikutelmanluonnissa, jolla tarkoitetaan tietoisesti tavoitteellista käyttäytymistä. Vaikutelmanluonnin avulla henkilö pyrkii tietoisesti luomaan itsestään tietynlaista kuvaa muille ja vaikuttamaan sitä kautta ennen kaikkea omaan asemaansa⁴¹. Tästä kyvystä on erityisesti hyötyä nykyajan työelämän vaatimuksissa, myös julkisen sektorin puolella.

Subkliinisten psykopaattien on kuvattu jakautuvan työelämässä kahdenlaisiin rooleihin: heidät voidaan identifioida kiipijöiksi (climbers) tai kiihkoilijoiksi (zealots). Kiipijät ovat alttiita oman edun tavoittelulle ja he edistävät omaa uraa muista työyhteisön jäsenistä välittämättä. Kiihkoilijoiden tavoitteena on puolestaan valta ja dominointi sekä oman edun tavoittelu siten, että se näyttäytyy työyhteisössä altruistisena ja sankarillisena, vaikka oikeat taustamotiivit ovat aivan toisenlaiset. Nämä käyttäytymismallit voivat esiintyä myös samanaikaisesti ja osin sekoittua keskenään. Kiipiminen on subkliiniselle psykopaatille luonteenomaisempaa toimintaa kuin kiihkoileminen ja jonkun tietyn asian puolesta altruistisena henkilönä esiintyminen.⁴² ”Menestyksekkäs psykopatia” on edelleen kokonaisuutena huonosti ymmärretty ja tunnettu. Se herättää myös tutkijoissa erilaisia näkemyksiä ja sitä olisi tärkeä tutkia lisää sen yhteiskunnallisen merkittävyyden vuoksi.⁴³

---

³⁸ Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 205 ja 257; Lee Hanson & David L. Baker, ”Corporate Psychopaths” in Public Agencies?, s. 27; Essi Viding, Psychopathy: A Very Short Introduction, s. 14; Hervey Cleckley, The Mask of Sanity, s. 441

³⁹ Paul Babiak & Robert D. Hare, Käärmeet liituroidassa, s. 29

⁴⁰ Dennis Howitt, Introduction to Forensic and Criminal Psychology, s. 461

⁴¹ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 618; Helinä Häkkänen-Nyholm, Psykopatia, s. 296; Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, Psykopaatti asianosaisena prosessioikeudessa, s. 414; Katarina Fritzon et al. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace, s. 17 ja 126; Minna Lyons, The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life, s. 151

⁴² Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 620

⁴³ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 618

Organisaatiossa olevalla kulttuurilla ja rekrytointimenetelmillä on suuri merkitys sen kannalta, pystyykö subkliininen psykopaatti saamaan työpaikan sekä toimimaan siellä haluamallaan tavalla. Mahdollisimman avoin organisaatiokulttuuri ja nollatoleranssi esim. työpaikkakiusaamisen suhteen voivat vaikuttaa psykopaatin viihtyvyyteen heikentävästi. Mitä pienempi mahdollisuus organisaation kannalta ei-toivottujen toimintatapojen käyttämiselle on, sitä paremmin organisaatio suojaa itsensä subkliinisiä psykopaatteja vastaan.⁴⁴

3.2.3. Julkinen sektori psykopaatin näkökulmasta

Julkinen sektorin organisaatiot tarjoavat nykyään hyvin paljon erilaisia työ- ja uramahdollisuuksia. Nämä organisaatiot ovat rakenteeltaan monitasoisia ja luonteeltaan itsenäistä sekä oma-aloitteista työskentelyä suosivia.⁴⁵ Sosiaalinen manipulaatio on psykopaattisten henkilöiden erikoisosaamista⁴⁶ ja sitä tarvitaan omaa etua koskevassa politikoinnissa. Psykopaattiset henkilöt hakeutuvat mielellään usein sellaisiin tehtäviin, joissa on tarjolla vaikutusvaltaa, rahaa sekä korkea asema. Julkisen sektorin mielekkyys työpaikkana voi psykopaattiselle henkilölle juontaa juurensa nimenomaan vaikutusvallan kautta. Tällaisissa organisaatioissa on myös mahdollista kontrolloida lukuisten ihmisten elämää monin eri tavoin.

Julkinen sektori on muovautunut koko ajan ketterämmäksi ja toimintaympäristöt muuttuvat nopeastikin yhteiskunnallisen kehityksen mukana. Julkinen sektori on omaksunut organisaatiokulttuuriinsa uusia prosesseja, osallistavaa johtamista sekä itsensä kehittämistä. Nopeasta muutostahdistista on tullut sääntö eikä poikkeus. Jatkuvässä muutoksessa olevalle organisaatiolle on tyypillistä se, että niiden työskentelysäännöt vanhenevat nopeasti ja työskentelyä koskeva valvonta on vähäistä.⁴⁷ Tällaiset organisaatiot ovat ihanteellisia subkliinisille psykopaateille, koska ne tarjoavat mahdollisuuksia oman edun tavoitteluun sekä vallan käyttämiseen niin organisaation sisällä kuin ulkopuolella.⁴⁸ Näin ollen julkisen sektorin houkuttelevuus on mitä luultavammin lisääntynyt myös psykopaattisen henkilön näkökulmasta tarkasteltuna, koska organisaatiot ovat kasvaneet ja muuttuneet

---

⁴⁴ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 183; Lee Hanson & David L. Baker, "Corporate Psychopaths" in *Public Agencies?*, s. 33

⁴⁵ Lee Hanson & David L. Baker, "Corporate Psychopaths" in *Public Agencies?*, s. 30

⁴⁶ Helinä Häkkänen-Nyholm, *Psychopatia*, s. 296

⁴⁷ Paul Babiak & Robert D. Hare, *Käärmeet liituroidassa*, s. 148 ja 155

⁴⁸ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, *Arthur, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications*, s. 613

monimutkaisemmiksi. Psykopaattiset henkilöt etsivät toimintaympäristöstään heikkouksia, koska ne edesauttavat psykopaatin oman agendan toteuttamista.⁴⁹

Edellä esitetyn perusteella voidaan arvioida, että julkishallinnon tehtävät voivat olla joissakin tapauksissa hyvin houkuttelevia psykopaattisia piirteitä omaaville henkilöille eli julkinen sektori ei ole immuuni subkliinisille psykopaateille. Houkuttelevuuteen vaikuttavat saavutettavissa olevien tehtävien moninaisuus ja hajanaisuus, mahdollisesti korkea johtoasema organisaatiossa sekä yksilön suorituksen epäsuora yhteys julkishallinnon menestymiseen. Itsenäiset työskentelymahdollisuudet ja vähäinen kontrollointi tietynlaisissa tehtävissä voivat vaikuttaa siihen, että subkliinisen psykopaatin tunnistamiseen menee organisaatiossa pitkään aika ennen kuin oman edun tavoittelu tai destruktiivinen käytös huomataan.⁵⁰ Tosin tässä yhteydessä on todettava, että moniin julkisen sektorin tehtäviin liittyy valvontaa eli kaikki julkisen sektorin tehtävät eivät ole luultavasti tästä syystä johtuen subkliinisen psykopaatin mielestä haluttavia. Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin olettaa, että julkisen sektorin houkuttelevuus on mitä todennäköisemmin lisääntynyt subkliinisten psykopaattien näkökulmasta, edellä mainituista useista syistä johtuen. Yksityinen sektori ei siten enää toimi ainoana varteen otettavana vaihtoehtona subkliiniselle psykopaatille.⁵¹

3.3. Julkinen valta

3.3.1. Julkisen vallan peruskäsitteistä

Elämme yhteiskunnassa, jossa julkinen valta ulottuu hyvin pitkälle kansalaisen elämän eri osa-alueille. Julkinen valta ja vallankäyttö koskettaa käytännössä tavalla tai toisella kaikkia kansalaisia. Tästä syystä johtuen meidän kaikkien kannattaa olla kiinnostuneita siitä, miten julkista valtaa käytetään ja minkälaisista vaikuttimista käsin.

Oikeustiede jaetaan perinteisesti yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen. Yksityisoikeus sääntelee yksityisten välisiä suhteita ja julkisoikeus sääntelee julkisen vallan sekä yksityisen välisiä suhteita. Hallinto-oikeus on osa julkisoikeutta ja sen avulla käytetään julkista valtaa sekä toteutetaan julkisia palveluita. Yksinkertaisimmillaan hallinto-oikeudella tarkoitetaan oikeudenalaa, joka säätelee julkisen hallinnon toimintaa ja rakennetta.⁵² Julkisen toiminnan

---

⁴⁹ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 178; Katarina Fritzon et al. *Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace*, s. 15

⁵⁰ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, *Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications*, s. 621 ja 624, Minna Lyons, *The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life*, s. 160

⁵¹ Lee Hanson & David L. Baker, "Corporate Psychopaths" in *Public Agencies?*, s. 21

⁵² Ida Koivisto, *Johdatus hyvään hallintoon*, s. 8 - 9; Olli Mäenpää, *Hallinto-oikeus*, s. 43

keskeinen erityispiirre on oikeus julkisen vallan käyttöön, joka on puolestaan sidottu voimassa olevaan oikeuteen.⁵³ Käytännössä voidaan siis ajatella niin, että hallinto-oikeus koskettaa jokaista kansalaista, koska se säätelee toimeenpanovallan käyttöä valtiossa⁵⁴.

Hallinto-oikeus on luonteeltaan monimuotoista. Koska kaiken julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin, on myös sitä koskevaa hallinnonalakohtaista erityislainsäädäntöä runsaasti.⁵⁵ Hallinto-oikeus jakaantuu kahteen osa-alueeseen.⁵⁶

- Yleishallinto-oikeus
- Erityishallinto-oikeus

Yleishallinto-oikeudella tarkoitetaan sitä hallinto-oikeuden osa-aluetta, johon kuuluva oikeussäätely on jollain tavalla läsnä kaikessa hallintotoiminnassa⁵⁷. Yleishallinto-oikeuden kantavat periaatteet ja normit on kirjattu perustuslakiin ja se on tärkein laki myös hallinto-oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Perusoikeudet vaikuttavat julkisen vallan toimintaan ja julkista valtaa käyttäviä organisaatioita ja virkamiesten asemaa säädellään perustuslain tasolla (PL 119 §).⁵⁸

Erityishallinto-oikeus puolestaan koskettaa hallinto-oikeuden erityisaloja, jotka painottuvat materiaaliseen lainsäädäntöön. Erityishallinto-oikeudellisia aloja ovat mm. kunnallisoikeus, virkamiesoikeus ja poliisioikeus.⁵⁹

3.3.2. Julkisen vallan määrittelystä

Hallinto-oikeutta määrittävät keskeisesti julkisen vallan ja sen käytön sääntely sekä ohjaaminen ja yksilöiden oikeuksien toteuttaminen⁶⁰. Julkisella vallalla on kaksi erilaista merkityssisältöä, jotka ovat institutionaalinen ja funktionaalinen. Institutionaalinen valta tarkoittaa sitä, että julkista valtaa käyttää joku instituutio (esimerkiksi valtio tai kunta). Julkinen valta on siten organisaatiokäsite, jolla viitataan toimijuuteen.⁶¹ Funktionaalinen julkinen valta tarkoittaa puolestaan sellaista toimintaa, jossa julkista valtaa käytetään.⁶²

---

⁵³ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 24

⁵⁴ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 22

⁵⁵ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 10

⁵⁶ Jaakko Husa & Teuvo Pohjolainen, Julkisen vallan oikeudelliset perusteet, s. 217; Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 48

⁵⁷ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 31

⁵⁸ Jaakko Husa & Teuvo Pohjolainen, Julkisen vallan oikeudelliset perusteet, s. 219 - 220

⁵⁹ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 32

⁶⁰ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 30

⁶¹ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 35

⁶² Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 69

Tällöin sitä voidaan kutsua toimintakäsitteeksi. Tässä artikkelissa paneudutaan julkiseen valtaan nimenomaan toimintakäsitteen kautta. Toimintakäsitteen keskiössä on se, miten julkistaa valtaa todellisuudessa käytetään.

Julkisen vallan käyttö voidaan puolestaan jakaa kahteen kategoriaan; määrämuotoiseen päätöksentekoon sekä tosiasialliseen julkisen vallan käyttöön.⁶³ Määrämuotoista päätöksentekoa edustavat viranomaisten tekemät hallintopäätökset (esim. verottajan tekemä verotuspäätös). Tosiasiallista ja välitöntä julkista vallan käyttöä puolestaan edustaa hallintopakko (esim. poliisin voimakeinon käyttö pidätystä tehtäessä).⁶⁴

Viranomainen voi käyttää julkista valtaa vain silloin, jos asiasta on nimenomaisesti säädetty asianmukaisessa toimivaltasäännöksessä. Julkisen vallan käyttö on siten mahdollista vain määritellyissä rajoissa ja sen tulee aina perustua lailla säädettyyn toimivaltaan.⁶⁵ Tämä koskee niin määrämuotoista päätöksentekoa kuin tosiasiallista julkisen vallan käyttöä.

Merkittävän julkisen vallan käytöstä säädetään perustuslaissa (PL 124 §). Tiettyjen viranomaisten katsotaan siis käyttävän työssään niin merkittävää julkista valtaa (esim. poliisi, verohallinto ja sosiaalihuollon yksiköt), että siitä on säädetty perustuslain tasolla. Poliisi käyttää työssään merkittävää julkista valtaa vaikkapa pidätyksen muodossa, jolloin puututaan henkilön vapauteen. Verohallinto puolestaan tekee kansalaisten elämää koskettavia hallintopäätöksiä vuosittain verotuspäätöksen muodossa. Sosiaalihuollolla voidaan tarkoittaa vaikkapa lasten suojelua ja niihin liittyviä huostaanottopäätöksiä. Kaikki edellä mainitut toimet ja päätökset ovat luonteeltaan merkittävää julkisen vallan käyttöä. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan antaa vain viranomaiselle eli näitä tehtäviä ei ole mahdollista esimerkiksi yksityistää. Virkamieshallinto on siten sitä vahvempi, mitä merkittävämmästä julkisen vallan käytöstä on kyse.⁶⁶

Julkinen valta ja sen käyttäminen on määritelty tarkoin laissa. Koska julkista valtaa käyttävät viranomaiset ja virkamiehet, ei ole kuitenkaan mahdollista sulkea pois inhimillisten persoonaan liittyvien tekijöiden vaikutusta. Aiemmassa luvussa kuvattu subkliininen psykopaattinen persoonallisuushäiriö voi esiintyä myös julkisen sektorin toimijoilla. Tätä ilmiötä tarkastellaan erityisesti luvussa 3.4. psykopatia ja julkisen vallan käyttö.

---

⁶³ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 43

⁶⁴ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 69

⁶⁵ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 25

⁶⁶ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 46

3.3.3. Hyvän hallinnon oikeusperiaatteet

Julkiseen valtaan liittyy vallan väärinkäytön mahdollisuus ja pahimmillaan siitä voi muodostua mielivaltaa kuvastava ilmiö. Valtasuhde onkin tärkeää muotoilla siten, että mielivallan mahdollisuus minimoidaan.⁶⁷ Julkista valtaa käytettäessä tehdään monenlaisia päätöksiä. Oikeusvaltiossa julkisen vallan käyttö ei saa koskaan olla oikeudellisesti täysin vapaata, vaikka sovellettava oikeusnormi jättäisi runsaastikin tilaa harkinnalle. Julkista valtaa käyttävän viranomaisen toiminnan tulee siten olla oikeudellisesti rajoitettua.⁶⁸

Julkisen vallankäytön päätöksenteon muotoja ovat:

- Sidottu harkinta (oikeusharkintaa ohjaa sitova lainsäädäntö)
- Vapaa harkinta (tarkoituksenmukaisuus perustuu viranomaisen suorittamaan harkintaan)
- Sekamuotoinen harkinta (mukana molempia edellä mainittuja harkinnan muotoja)

Hyvän hallinnon oikeusperiaatteista on säädetty hallintolaissa (HL 6 §), jossa todetaan että viranomaisten on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Tähän säännökseen sisältyvät viisi oikeusperiaatetta, jotka ohjaavat viranomaisten toimintaa:⁶⁹

1. Yhdenvertaisuusperiaate
  - Viranomaisten tulee kohdella kansalaisia tasapuolisesti ja johdonmukaisesti
2. Objektiviteettiperiaate
  - Viranomaisen toimien tulee olla puolueettomia ja objektiivisesti perusteltavissa
3. Suhteellisuusperiaate

---

⁶⁷ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 70

⁶⁸ Jaakko Husa & Teuvo Pohjolainen, Julkisen vallan oikeudelliset perusteet, s. 231

⁶⁹ Jaakko Husa & Teuvo Pohjolainen, Julkisen vallan oikeudelliset perusteet, s. 232 - 233; Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 118 - 126

- Viranomaisen toimien tulee olla oikeassa suhteessa laissa määriteltyyn päämäärään nähden

4. Tarkoitussidonnaisuuden periaate

- Viranomaisen toimivalta ulottuu vain laissa määriteltyihin tehtäviin

5. Luottamuksensuojan periaate

- Kansalainen voi luottaa viranomaisten toimien olevan lain- ja oikeudenmukaisia

Hyvän hallinnon oikeusperiaatteita käydään vielä tarkemmalla tasolla läpi luvussa 3.4.1. jossa tarkastellaan psykopatian suhdetta julkiseen valtaan ja sen käyttämiseen.

3.4. Psykopatia ja julkisen vallan käyttö

3.4.1. Subkliiniset psykopaatit ja hyvä hallinto

Julkisen vallankäytön peruseriaate on se, että virkamies kohdistaa valtaa toiseen yksilöön. Huomionarvoista on se, että kaikki julkista valtaa käyttävät henkilöt eivät toimi moraalisesti oikealla tavalla tai he toimivat sen vastaisesti. Tällaisessa tilanteessa valtaa käytetään siis syystä tai toisesta väärin. Mikäli psykopaattinen henkilö on sellaisessa tehtävässä, jossa käytetään julkista valtaa, on riskinä se, että hän keskittyy vain omaan agendaansa ja sen mukaisten etujensa edistämiseen. Tämä voi näyttäytyä yhtäläillä työyhteisössä kuin laajemmin yhteiskunnassa, vaikkapa verovarojen väärinkäyttönä tai kyseenalaisten kaavoitusratkaisujen tekemisenä.

Vallankäyttö voi olla luonteeltaan joko aktiivista tai passiivista. Subkliinisen psykopaatin vallankäyttö aiheuttaa kuitenkin joka tapauksessa luonteestaan riippumatta haittaa jollekulle toiselle henkilölle, koska psykopaattisen henkilön toimintaa ei ohjaa viran ja tehtävän alkuperäinen tarkoitus (esim. hallintopäätösten muodossa) vaan valta ja menestys, jonka saavuttaminen on hänelle tärkeintä.

Peilaten siihen, mitä psykopatiaan liittyvistä piirteistä on kerrottu aiemmissa luvuissa, voidaan olettaa, että julkisen vallan käyttöön liittyvät yleiset hallinto-oikeudelliset periaatteet eivät ohjaa toivotulla tavalla sellaisia henkilöitä, joilla on voimakkaita psykopaattisia piirteitä ja jotka toimivat viranomaistehtävissä. Subkliiniset psykopaatit eivät suoranaisesti välitä yhteisestä hyvästä vaan he ovat ensi-sijaisesti kiinnostuneita omasta maineestaan, saamastaan arvostuksesta ja vaikutusvallasta. Subkliiniset psykopaatit ovat myös valmiita

tarpeen mukaan rikkomaan sääntöjä oman hyödyn ja voitontavoittelun nimissä lain asettamista rajoista välittämättä. Keinovalikoimasta löytyy niin suosimista kuin syrjintää.⁷⁰ Säännöt ja määräykset eivät siis merkitse voimakkaasti psykopaattisille henkilöille mitään⁷¹. Eettisyys tai oikein toimimisen moraalit eivät kuulu subkliinisen psykopaatin henkilökohtaiseen työkalupakkiin.

Tietynlaisilla luonteenpiirteillä (dark traits) varustetuilla johtajilla vaikuttaa tutkimusten mukaan olevan taipumusta epäsuotuisiin johtamismalleihin. Näitä malleja tukevat seuraavanlaiset luonteenpiirteet: empatiakyvyttömyys, manipulointi ja pinnallisuus. Samantyyppisiä piirteitä esiintyy myös subkliinisillä psykopaateilla. Nämä piirteet voivat olla erityisen negatiivisia silloin, kun puhutaan yhteisestä hyvästä ja kansalaisten tarpeiden turvaamisesta.⁷² Subkliinisen psykopaatin käsissä se, mitä yhteinen hyvä tarkoittaa, hämärtyy. Seuraavaksi tarkastellaan vielä tarkemmalla tasolla hyvän hallinnon oikeusperiaatteiden sisältöä ja ohjaavuutta sekä pohditaan niiden merkitystä subkliinisen psykopaatin näkökulmasta.

Yhdenvertaisuusperiaate

Yhdenvertaisuuden ajatus on yksi oikeusjärjestelmämme kulmakivistä ja se on samalla sekä hallinto-oikeudellinen periaate että perustuslaissa turvattu perusoikeus (PL 6 §). Yhdenvertaisuusperiaate edellyttää hallinnon asiakkaiden tasapuolista kohtelua. Yhdenvertaisuus siten velvoittaa kohtelemaan samassa asemassa olevia ihmisiä samalla tavalla. Erilaiselle kohtelulle on aina oltava hyväksyttävä syy perusteineen (pl. positiivinen syrjintä, jolla edistetään yhdenvertaisuuden toteutumista).⁷³

Subkliiniselle psykopaatille yhdenvertaisuusperiaatteen noudattaminen tuottaa lähtökohtaisesti vaikeuksia sen vuoksi, että asioiden ratkaisua ohjaavat muut motiivit kuin kansalaisten yhdenvertainen kohtelu ja heidän asioidensa samanlainen käsittely. Psykopaattinen henkilö lähestyy asioita omien vaikuttimiensa kautta, ei yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Mikäli asian ratkaiseminen yhdenvertaisuusperiaatetta noudattamalla edistää

---

⁷⁰ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 613 ja 622

⁷¹ Paul Babiak & Robert D. Hare, Käärmeet liitraidassa, s. 99

⁷² Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications, s. 621; Minna Lyons, The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life, s. 146

⁷³ Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 124 - 125
Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 154 - 155 ja 158

tavalla tai toisella hänen omaa asiaansa, voi hän silloin toimia tämän periaatteen mukaisesti. Toisaalta, jos sen noudattaminen ei tuo välillistä tai välitöntä hyötyä, voi psykopaattinen henkilö jättää sen kokonaan huomiotta ja toimia itselleen sopivimmalla tavalla.

Objektiviteettiperiaate

Objektiviteetti- eli puolueettomuusperiaatteen mukaan viranomaisten toimien tulee olla riippumattomia ja puolueettomia sekä objektiivisesti perusteltavissa olevia.⁷⁴ Tämä tarkoittaa sitä, että virkamiehen henkilökohtaiset mielipiteet tai asenteet eivät saa vaikuttaa kansalaisten puolueettomaan kohteluun. Puolueettomuutta arvioidaan niin subjektiivisen kuin objektiivisen puolueettomuuden kautta. Virkamies, jolla on subjektiivinen intressi jossain tietyssä asiassa, ei saa osallistua kyseisen asian käsittelyyn. Subjektiivinen puolueettomuus ei kuitenkaan yksinään riitä, koska virkamiehen todellisista intresseistä ei ole juurikaan saatavissa luotettavaa tietoa. Tämän vuoksi tarvitaan myös objektiivista puolueettomuutta eli sitä, että virkamiehen toiminnan tulee myös näyttää objektiivisesti arvioiden puolueettomalta.⁷⁵ Tätä objektiviteettiperiaatetta täsmennetään lisää hallintolain esteellisyyssäännöksillä (HL 27–30 §). Puolueettomuuden lisäksi viranomaisten ja virkamiesten toiminnan tulee olla riippumatonta. Riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että viranomaisen tulee toimia itsenäisesti suhteessa epäasialliseen vaikuttamiseen ulkopuolisen tahon toimesta.⁷⁶

Objektiviteettiperiaatteen toteutuminen saattaa jäädä vajaaksi subkliinisellä psykopaatilla samoista syistä kuin yhdenvertaisuusperiaatteen osalta. Keskiössä on psykopaattisia piirteitä omaavan virkamiehen oma hyötynäkökulma. Subkliinisen psykopaattivirkamiehen käsikirjaan ei kuulu subjektiivisen esteellisyyden arviointi vaan ennen kaikkea omien intressien mukainen toiminta. Kuten todettua, subkliinista psykopaattia kiehtoo asema, valta ja kontrollointi. Tähän kolminaisuuteen ei mahdu ajatus objektiivisesta toiminnasta. Tästä näkökulmasta tarkastellen onkin erityisen tärkeää, että viranomaisten toimintaa arvioidaan myös objektiivisen puolueettomuuden ja jääviyttä koskevien säännösten kautta.

Suhteellisuusperiaate

---

⁷⁴ Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 163

⁷⁵ Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 118 - 119

⁷⁶ Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 164

Suhteellisuusperiaatteen ytimessä on ajatus siitä, että hallintopäätökset ja muu vallankäyttö tulee suhteuttaa niillä tavoiteltuun hyötyyn. Yksilöiden oikeuksia tulee kunnioittaa ja ne tulee myös toteuttaa mahdollisimman täysimääräisinä.⁷⁷ Voidaan siis ajatella niin, että tarkoitus ei pyhitä keinoja. Mikä tahansa päätös tai hallinnollinen toiminta ei ole siten suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oikeutettavissa.

Suhteellisuusperiaate voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen. Ensinnäkin hallinnon päätöksen tai muun julkisen vallan käytön tulee olla asianmukaista, tarpeellista sekä sopivaa suhteessa perusteltuun tavoitteeseen tai päämäärään. Toiseksi hallintotoimen tulee olla tarpeellinen ja välttämätön kohteen etujen ja oikeuksien kannalta. Kolmanneksi toimien on oltava oikeasuhtaisia eli yksityisen oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin se on tilanteessa välttämätöntä.⁷⁸

Suhteellisuusperiaatteen toteutumista arvioitaessa on huomioitava myös se, että julkisen vallan käytössä on selviä aste-eroja. Välittömän pakon käyttäminen on voimakkaampaa (esim. poliisin tekemä pidätys) kuin hallintopäätöksen tekeminen. Julkisen vallan käyttö on sidottu menettelyllisesti yhteen ja tehtyjen hallintopäätösten lainmukaisuus on jälkikäteen kontrolloitavissa.⁷⁹ Jälkikäteinen kontrolli on tärkeää monista syistä, mutta myös psykopaattisia piirteitä omaavien virkamiesten toiminnan arvioimisen kannalta välttämätöntä.

Psykopaattiselle henkilölle omien etujen ja päämäärien ajaminen on etusijalla sitä voimakkaammin, mitä vaikeammin psykopaattisesta henkilöstä on kyse. Suhteellisuusperiaate ei välttämättä toteudu ainakaan kivuttomasti, mikäli tilanteessa on ristiriita psykopaattisen virkamiehen ja kansalaisen edun välillä. Viimesijaisena keinona tällaisessa tilanteessa on jälkikäteinen oikeusvalvonta, jotta kansalaisten oikeusturva yhteiskunnassa toteutuu.

Tarkoitussidonnaisuuden periaate

Tarkoitussidonnaisuuden periaate tarkoittaa harkintavallan väärinkäytön kieltoa ja hallintoviranomaisen velvollisuutta toimia sille osoitetun toimivaltanormin rajoissa. Valtaa toteuttaa viranomaiselle lainsäädännössä määritellyt tehtävät tulee käyttää oikein eli sitä

---

⁷⁷ Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 123

⁷⁸ Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 124

Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 165 - 167

⁷⁹ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 70

tarkoitusta varten, jota se on luotu. Viranomaisella ei saa siis tehdä mitään sellaista, johon se ei ole lainsäädännössä oikeutettu.⁸⁰

Tarkoitussidonnaisuuden periaate toteutuu heikoiten sellaisen julkista valtaa käyttävän virkamiehen taholta, jolla subkliiniset psykopatiapiirteet ovat vahvoja. Valta ja sen käyttäminen omaa agendaa edistäen ovat tärkeintä subkliiniselle psykopaatille, ei vallan käytön ulottaminen vain niihin tarkoituksiin, jotka ovat oikeusjärjestyksen mukaan hyväksyttäviä. Valta houkuttaa jo itsessään voimakkaasti subkliinisiä psykopaatteja ja he ovat lähtökohtaisesti valmiita käyttämään sitä asian luonteesta riippumatta.

Luottamuksensuojaperiaate

Luottamuksensuojaperiaatteen mukaan viranomaisten toimien on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia. Luottamuksensuoja tarkoittaa yksilön näkökulmasta sitä, että hän voi luottaa viranomaisten toimivan lain- ja oikeudenmukaisesti. Viranomaisten toiminta ei saa yllättävästi tai takautuvasti muuttua yksilön oikeuksia rajaavaan suuntaan.⁸¹

Oikeutettujen odotusten suoja ei ole kuitenkaan oletettujen oikeuksien suoja. Tällä tarkoitetaan sitä, että viranomaisella on oikeus tehdä myös kansalaisen kannalta kielteisiä päätöksiä, jos ne ovat lainmukaisia. Viranomaistoimintaan kohdistuvan suojattavan odotuksen tulee siten olla asiallisesti perusteltu sekä lainmukainen.⁸²

Se, että kansalainen voi luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen ei suoranaisesti merkitse psykopaattiselle henkilölle henkilökohtaisesti mitään. Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä huomata se, että myös subkliininen psykopaattivirkamies toimii virkavastuun alaisena. Eli vaikka hyvän hallinnon oikeusperiaatteet eivät suoranaisesti ohjaisi psykopaattisen henkilön toimintaa moraalista näkökulmasta tarkasteltuna niin hän on kuitenkin virkavastuussa tekemistään toimista. Tähän asiaan paneudutaan enemmän seuraavassa luvussa.

3.4.2. Psykopaattinen virkamies ja virkavastuun merkitys

Perustuslaissa (PL 21 §) säädetään hyvän hallinnon perusteista eli käytännössä virkavastuu ankkuroituu perustuslakiin. Virkavastuun tarkoituksena on antaa kansalaisille oikeusturvaa julkisen vallan ja viranomaisen väärinkäytöksiä vastaan. Virkavastuu on yleistä oikeudellista

---

⁸⁰ Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 121 - 123

Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 161 - 163

⁸¹ Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 126; Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 169

⁸² Ida Koivisto, Johdatus hyvää hallintoon, s. 127; Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 169

vastuuta laajempi, joten vastuun kynnyksen on ajateltu olevan matalampi. Tämä tarkoittaa sitä, että jo vähäinenkin virhe voi muodollisesta näkökulmasta tarkasteltuna tulla arvioitavaksi esimerkiksi tuottamuksellisena virkavelvollisuuden rikkomisena.⁸³

Oikeudellisesti säännellyn virkavastuun ohella voidaan puhua myös epätäsmällisemmin järjestetystä virkamiehen tosiasiallisesta vastuusta. Tähän kuuluvat esimerkiksi hyvän hallintotavan ja virkamiesmoraalin vaatimusten noudattaminen, joita valvovat lähinnä yleiset laillisuusvalvontaviranomaiset. Tosiasiallisella virkavastuulla ei ole kuitenkaan nimenomaisia oikeudellisesti määriteltyjä seuraamuksia. Hyvän hallintotavan vastainen menettely voi kuitenkin johtaa huomautuksen antamiseen virkamiehelle.⁸⁴

Julkisen vallan käyttö on siten luonteeltaan erityistä vallan käyttöä, johon kohdistuu aina myös erityinen oikeudellinen vastuu. Yksittäinen virkamies on virkavastuussa toimiensa lainmukaisuudesta⁸⁵. Tämä tarkoittaa sitä, että hän vastaa itse tekemistään hallinnollisista päätöksistä, muista virkatoimista sekä mahdollisista virkavelvollisuuden laiminlyönneistä. Sen perusteella, mitä psykopaattisesta persoonallisuushäiriöstä on kerrottu aiemmissa luvuissa, voidaan ajatella niin, että oikeudellisesti säännelty virkavastuu ei ainakaan täysin estä subkliinisiä psykopaatteja toimimasta omien halujensa ja etujensa mukaisesti. Vielä oikeudellisesti säänneltyä virkavastuuta pienempi painoarvo subkliiniselle psykopaatille on virkamiehen tosiasiallisella vastuulla, joka toimii lähinnä moraalisen ohjenuorana. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että psykopaattista henkilöä on vaikea johtaa hyvän hallinnon mekanismien tai moraalisesti oikein toimimisen kautta, joten oikeudellinen vastuu voi toimia jonkinlaisena motivaattorina silloin, jos päinvastainen käytös aiheuttaisi hänelle vaikutusvallan tai maineen menettämistä.

Subkliiniset psykopaatit voivat sivuuttaa omassa toiminnassaan viranomaisen toimintaa koskevat arvot ja periaatteet, esimerkiksi tasapuolisuuden ja luotettavuuden vaatimuksen. Koska heidän motivaationsa kumpuaa puhtaasti omista intresseistä käsin, ei siten myöskään virkavastuu suoraan ohjaa heidän toimintaansa.⁸⁶ Tästä syystä johtuen viranomaisen tehtävien luotettava hoitaminen ja hyvän hallinnon arvojen mukainen toiminta

---

⁸³ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 432

⁸⁴ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 433

⁸⁵ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 38

⁸⁶ Anne Fennimore & Arthur Sementelli, Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications. 613 - 614

saattaa vaarantua ja pahimmillaan murentaa kansalaisten luottamusta julkiseen sektoriin⁸⁷. Edellä esitetyn perusteella subkliinisen psykopatian esiintymisestä julkisella sektorilla ja julkisen vallan käytön näkökulmasta kannattaa olla kiinnostunut.

3.4.3. Virkarikokset tilastojen valossa

Virkavastuun ulottuvuudet

Hallintotehtävien hoitaminen vaatii lainalaisuusperiaatteen noudattamista, korostettua julkista luotettavuutta ja objektiivisuutta. Näistä syistä johtuen oikeudellisen vastuun edellytetään olevan tavallista ankarampaa virkasuhteessa ja viranomaisten käyttäessä julkista valtaa.⁸⁸

Virkavastuu voidaan toteuttaa hallinnollisena, rikosoikeudellisena taikka kyseeseen voi tulla vahingonkorvausvastuu. Virkamiehen virkavastuu voidaan toteuttaa pelkästään hallinnollisessa menettelyssä, jos virkatoimen lainvastaisuus ei ole rikosoikeudellisesti rangaistavaa eikä se ole aiheuttanut korvattavaa vahinkoa.⁸⁹

Virkarikoksina tulevat arvioitavaksi lähinnä erityisen moitittavat virkavirheet kuten lahjusrikokset tai virka-aseman väärinkäyttäminen. Virka-aseman väärinkäyttämällä tarkoitetaan sitä, että virkamies hankkii itselleen tai toiselle hyötyä taikka aiheuttaa toiselle haittaa tai vahinkoa. Myös virkasalaisuuden rikkominen on rangaistava teko.⁹⁰

Virkavirhe voi johtaa myös vahingonkorvausvastuun syntymiseen. Tällöin korvausvastuun perusteena on se, että virkamies on toiminut velvollisuksiensa vastaisesti taikka laiminlyönyt niitä siten, että virheestä on aiheutunut vahinkoa. Henkilökohtaisen korvausvastuun suuruus riippuu lähinnä syyllisyyden asteesta.⁹¹

Virkarikostilastot vuosilta 2015-2019

Julkisella sektorilla työskenteli vuonna 2019 yhteensä 630 000 henkilöä. Julkiseen sektoriin kuuluvat valtio ja kunnat. Valtiolla tarkoitetaan valtion hallintoa, yliopistoja, Kelaa, valtion liikelaitoksia ja sosiaaliturvarahastoja. Kuntiin ja kuntayhtymiin kuuluvat kunnan hallinto, kunnallinen koululaitos, kuntien ja kuntayhtymien palvelulaitokset sekä toimipaikat,

---

⁸⁷ Lee Hanson & David L. Baker, ”Corporate Psychopaths” in Public Agencies?, s. 23

⁸⁸ Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 82 ja 143; Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 431

⁸⁹ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 438

⁹⁰ Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, s. 1308; Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 442 - 444

⁹¹ Olli Mäenpää, Yleinen hallinto-oikeus, s. 446 - 447

jotka eivät ole yhtiömuotoisia kuten terveyskeskukset, sairaalat, päiväkodit sekä kuntien ja kuntayhtymien liikelaitokset.⁹²

Virkarikoksia koskevat tilastot ovat vuosilta 2015-2019 ja ne koskevat Rikoslain 40 luvussa määriteltyjä virkarikoksia. Rikos on tilastoitu sille vuodelle, jona se ilmoitetaan poliisille (viranomaisten tietoon tulleet rikokset). Rikos puolestaan merkitään selvitettyksi sen vuoden kohdalle, jolloin sen esitutkinta on valmistunut (selvitetyt rikokset yhteensä). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos rikos tapahtuu vuoden 2015 aikana, mutta se selvitetään vuonna 2016, näkyy ilmoitus tällöin vuoden 2015 tilastossa tietoon tulleena rikoksena ja selvitettyinä rikoksena vasta vuoden 2016 puolella. Lisäksi tilastoja tarkastellessa tulee huomioida se, että rikosilmoitus on voitu aluksi kirjata esimerkiksi virkavelvollisuuden rikkomisena, mutta esitutkinnan valmistuessa rikosnimike on muuttunut teon vakavuuden johdosta tuottamukselliseksi virkavelvollisuuden rikkomiseksi. Rikoksesta syylliseksi epäiltyjä voi olla tilastossa enemmän kuin selvitettyjä. Tämä johtuu siitä, että yhteen rikokseen voi liittyä useampi epäilty. Tilastokeskus ei korjaa tietoja takautuvasti.⁹³

Taulukko 1

Kaikki virkarikokset yhteensä

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	426	740	737	794
2016	579	284	281	370
2017	294	229	226	346
2018	295	240	236	338
2019	281	459	456	579

Virkarikosten kokonaismäärä pysyi melko tasaisena koko tarkasteltavan ajanjakson 2015-2019 aikana. Alla on eritelty Rikoslain 40 luvun virkarikokset tekemuodoittain. Virkarikoksia esiintyi enemmän perusmuotoisena kuin törkeänä tekemuotona.

Taulukko 2

Lahjuksen vastaanottaminen

⁹² Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus, viitattu 2.10.2020

⁹³ Tilastokeskuksen PxWeb-tietokanta: Rikos- ja pakkokeinotilasto 2015-2019, viitattu 2.10.2020

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	4	0	0	0
2016	4	9	9	18
2017	0	1	1	1
2018	5	1	1	1
2019	0	1	1	1

Tilastotietojen mukaan lahjuksen vastaanottamista koskevat rikokset olivat vuosien 2015-2019 ajalta varsin vähäiset. Lahjuksen vastaanottamisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että virkamies ottaa vastaan lahjan tai muun edun, jolla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan hänen toimintaansa.

Taulukko 3

Törkeä lahjuksen ottaminen

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	2	1	0	1
2016	0	1	1	1
2017	0	2	2	2
2018	1	0	0	0
2019	0	1	1	1

Lahjuksen ottamisen törkeää tekemuotoa esiintyi tarkasteltavana ajanjaksona vielä vähemmän kuin perusmuotoisia tapauksia. Lahjuksen törkeästä vastaanottamisesta voi olla kyse silloin kun lahjan tai edun arvo on huomattava.

Taulukko 4

Lahjusrikkomus

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	3	2	2	2

2016	1	0	0	0
2017	1	0	0	0
2018	2	4	4	4
2019	0	2	1	3

Lahjuksen ottamisen lievää tekomuotoa esiintyi tarkasteltavana ajanjaksona samassa suuruusluokassa kuin törkeän tekemuodon tapauksia. Lahjusrikkomuksessa on kyse menettelystä, joka on omiaan heikentämään kansalaisten luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Taulukko 5

Virkasalaisuuden rikkominen

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	27	29	28	30
2016	25	25	25	26
2017	23	14	14	15
2018	16	24	24	29
2019	20	10	9	12

Virkasalaisuuden rikkomista koskevia virkarikoksia esiintyi tarkasteltavana ajanjaksona enemmän kuin lahjusrikoksia. Virkasalaisuuden rikkominen tarkoittaa sitä, että virkamies paljastaa tahallaan sellaisen tiedon, joka on viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain tai muun lain mukaan salassa pidettävä. Virkasalaisuuden rikkominen voi tulla kyseeseen myös silloin, jos virkamies käyttää tällaista tietoa omaksi tai jonkun toisen hyödyksi taikka vahingoksi.

Taulukko 6

Tuottamuksellinen virkasalaisuuden rikkominen

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	5	1	1	1
2016	6	1	1	2

2017	6	2	2	3
2018	5	1	1	1
2019	6	3	3	7

Virkasalaisuuden tuottamuksellista rikkomista koskevia tapauksia oli tarkasteltavana ajanjaksona vähemmän kuin perusmuotoisia virkasalaisuuden rikkomista koskevia rikoksia. Tuottamuksellisuus tarkoittaa rikoksen vakavampaa tekemuotoa, joka ilmenee tässä siten, että teko ei ole vähäinen sen haitallisuus ja vahingollisuus arvioiden.

Taulukko 7

Virka-aseman väärinkäyttö

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	30	9	9	9
2016	49	9	8	9
2017	15	12	12	80
2018	24	26	26	72
2019	26	16	16	62

Virka-aseman väärinkäyttämistä koskevia rikoksia esiintyi tarkasteltavana ajanjaksona määrällisesti enemmän kuin virkasalaisuuden rikkomiseen ja lahjuksen vastaanottamiseen liittyviä rikoksia. Virka-aseman väärinkäyttö voi ilmetä esimerkiksi siten, että virkamies hankkii itselleen tai jollekulle toiselle hyötyä osallistumalla asiaa koskevaan päätöksentekoon esteellisenä.

Taulukko 8

Virka-aseman törkeä väärinkäyttö

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	9	7	7	11
2016	5	6	6	13
2017	12	14	14	14
2018	3	1	1	1

2019	6	2	2	2
------	---	---	---	---

Virka-aseman törkeää väärinkäyttöä koskevia tapauksia oli tarkasteltavana ajanjaksona vähemmän kuin perusmuotoisia virka-aseman väärinkäyttöä koskevia rikoksia. Virka-aseman törkeä väärinkäyttö on kyseessä silloin kun tavoitteena on mahdollisimman suuri hyöty itselle tai vaihtoehtoisesti suuri vahinko toiselle tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja häikäilemättömästi.

Taulukko 9

Virkavelvollisuuden rikkominen

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	310	666	666	698
2016	440	204	202	257
2017	193	157	154	192
2018	191	150	146	183
2019	185	408	407	460

Virkavelvollisuuden rikkomista koskevat tapaukset muodostivat tarkasteltavana ajanjaksona selvästi suurimman ryhmän. Tämä johtunee ainakin osaltaan siitä, että virkavelvollisuuden rikkomista koskeva lainkohta on luonteeltaan yleispykälä. Tässä kriminalisoidaan muut kuin edellä mainitut teot, joilla virkamies voi rikkoa virkavelvollisuuttaan. Teon rangaistavuus määräytyy tapauskohtaisesti arvioiden. Arvioinnissa otetaan huomioon teon haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyvät seikat.

Taulukko 10

Tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen

Vuosi	Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	Selvitetyt rikokset yhteensä	Syyttäjälle ilmoitetut rikokset yhteensä	Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt
2015	36	25	24	42
2016	49	29	29	44
2017	44	27	27	39
2018	48	33	33	47

2019	38	16	16	31
------	----	----	----	----

Virkavelvollisuuden tuottamuksellista rikkomista koskevat tapaukset olivat myös tarkasteltavana ajanjaksona kymmenittäin edustettuina. Virkavelvollisuuden rikkominen on silloin tuottamuksellista, jos virkamies rikkoo virkavelvollisuuttaan siten, että teko huomioiden sen haitallisuus ja vahingollisuus ei ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen.

Virkarikostilastoja koskevat päätelmät

Vaikka oikeudellisen vastuun edellytetään olevan lainsäädännön hengessä tavallista ankarampaa kun käytetään julkista valtaa, näyttää tilanne tilastojen valossa varsin mielenkiintoiselta. Rikoslain 40 luvun mukaisten virkarikosten määrä edelliseltä viideltä vuodelta osoittaa sen, että esille tulleiden rikosten määrä on vähäinen suhteessa viranomaisten ja virkamiesten kokonaismäärään Suomessa.⁹⁴

Tosin tässä arvioinnissa on huomioitava se seikka, että kaikki virkamiehet eivät käytä työssään julkista valtaa. Lisäksi huomionarvoista tilastollisia tuloksia pohtiessa on se, että julkista valtaa käytetään todella paljon vuoden jokaisena päivänä koko valtakunnan tasolla (esim. lupapäätökset, sosiaalitukia koskevat päätökset, huostaanotot, pidätystilanteet jne.). Suhteessa julkisen vallan käyttämisen määrään nähden voitaneen päätellä, että virkarikosten kokonaismäärä on Suomessa varsin vähäinen. Tämä seikka heijastaa hyvin sitä, että virkarikoksia tehdään monesta syystä, ei vain subkliinisen psykopatian ohjaamana. Psykopatian esiintyvyyden ajatellaan olevan suurin piirtein samanlainen ympäri maailman (vaikkakin kulttuurisia vaikutuksia on myös piirteiden ilmenemisessä), eli maiden väliset erot vaikkapa korruptiossa tai virkarikoksissa selittynevät pitkälti muulla kuin psykopatialla.

Virkarikosten määrän perusteella ei oikeastaan voi tehdä syvälle meneviä päätelmiä siitä, miten paljon julkisen sektorin puolella ja julkista valtaa käyttävien henkilöiden joukossa on psykopaattisia piirteitä omaavia henkilöitä. Lahjuksen ottaminen lomamatkan muodossa ei ole automaattisesti viite henkilön psykopaattisuudesta vaan lähinnä huonosta virkamiesmoraalista ja lain vastaisesta toiminnasta. Tuloksia tarkasteltaessa kannattaakin pitää se mielessä, että suurin osa viranomaisista ja virkamiehistä toimii moitteettomasti ja hyvän hallinnon oikeusperiaatteita kunnioittaen.

⁹⁴ Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus, viitattu 2.10.2020; Tilastokeskuksen PxWeb-tietokanta: Rikos- ja pakkokeinotilasto 2015-2019, viitattu 2.10.2020

Koska psykopaattisten henkilöiden määrästä työelämässä ei ole olemassa luotettavia tilastoja, joudumme tukeutumaan eri tutkimuksissa tehtyihin päätelmiin. Kokonaisväestöstä tehtyjen arvioiden mukaan noin 1% on psykopaatteja. Suomessa vuonna 2019 virkamiehiä oli 630 000 eli 1% -säännöllä heistä 6 300 henkilöllä olisi mahdollisesti jonkin asteinen psykopaattinen persoonallisuushäiriö. Tämä johtopäätös edellyttää ajattelumallia, jossa heitä ohjautuisi suunnilleen saman verran joka ammattiin. Voi siten olla, että esiintyvyys virkamiehissä on edellä mainittua vähäisempikin. Tutkimusten mukaan psykopatiaa esiintyy ikävuosien 16-64 välillä eli käytännössä koko aikuisiän, jonka henkilö on mahdollisesti mukana myös työelämässä⁹⁵. Aikuisiän psykopatiaa pidetään suhteellisen pysyvänä luonteenpiirteenä, joten se on läsnä käytännössä koko sen ajan, jonka henkilö on työelämässä. Vaikka kyse on sinällään marginaalisesta ilmiöstä, ovat sen vaikutukset kuitenkin esiintyessään pahimmillaan hyvinkin tuhoisia. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava myös se, että toisinaan psykopatia -termiä ylikäytetään. Esimerkiksi kiusaamistapauksissa voi olla houkutus nimetä kiusaaja psykopaatiksi, vaikka todennäköisyyksien valossa kyse on kuitenkin jostain muusta⁹⁶.

Tilastoja koskevat tulokset voivat indikoida sitä, että subkliinisten psykopaattien toiminta saattaa olla enemmänkin lain rajoja venyttävää kuin suoranaisesti rikollista. Toiminta tapahtuu harmaalla alueella eli käytännössä tämä tarkoittaa yhteiskunnallisten ja organisatoristen rakenteiden hyväksikäyttöä sellaisilla tavoilla, joita on vaikea havainnoida ja joihin on vaikea puuttua. Myös se on mahdollista, että he eivät jää teoistaan koskaan kiinni. Lähtökohtaisesti virkamiesuralle päätyneellä henkilöllä tulee olla vähintään normaali kognitiivinen kapasiteetti, mikä voi edesauttaa sitä, etteivät toimet tule rikoksina esiin vaan muunlaisena epätoivottuna käytöksenä. Edellä esitetty ei kuitenkaan tee toiminnasta yhtään sen hyväksyttävämpää ja psykopaattinen henkilö jättää lähtökohtaisesti pysyvän jäljen yhteisöön, jonka osa hän on ollut.

3.4.4. Ennakollinen ja jälkikäteinen oikeusturva

Oikeusturva voidaan jakaa ennakolliseen ja jälkikäteiseen oikeusturvaan⁹⁷. Edellä käsitellyt hyvän hallinnon oikeusperiaatteet ja hallintoasioiden käsittelyä koskevat normit

---

⁹⁵ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 7

⁹⁶ Carlo Caponecchia et al. 'Psychopaths 'at Work? Implications of Lay Persons 'Use of Labels and Behavioural Criteria for Psychopathy, s. 400 ja 406

⁹⁷ Olli Mäenpää, *Hallinto-oikeus*, s. 1217

tuovat ennakkollista oikeusturvaa hallinnon asiakkaille. Ennakollinen oikeusturva tarkoittaa sitä, että hallintomenettely on sekä yksilöä kunnioittavaa että lainmukaista. Tällä halutaan minimoida ja ennaltaehkäistä mielivallan, virkavirheiden sekä muiden asiattomuuksien mahdollisuus.⁹⁸

Jälkikäteistä oikeusturvaa tarvitaan silloin, jos kansalainen kokee, että häntä koskeva päätöksenteko on ollut virheellistä ja lainvastaista. Jälkikäteinen oikeusturva tarkoittaa ennen kaikkea tehokkaiden oikeusturvakeinojen olemassaoloa sekä niiden todellista käytettävyyttä.⁹⁹

Jälkikäteistä oikeusturvaa ovat seuraavat muutoksenhakukeinot:

- oikaisuvaatimus (hallintoviranomainen tutkii itse uudelleen antamansa hallintopäätöksen)
- valitus (käynnistää tuomioistuinprosessin hallinto-oikeudessa)
- vahingonkorvauskanne (käynnistää tuomioistuinprosessin käräjäoikeudessa)
- kantelu (käynnistää laillisuusvalvonnan)

Psykopaattista virkamiestä tarkastellessa herää jälleen kysymys siitä, mikä mahdollisesti vaikuttaa hänen toimintaansa. Ennakollisen oikeusturvan periaatteet eivät välittömästi suojaa kansalaista subkliinisen psykopaatin toimilta, koska yksilön kunnioittaminen ja moraalisesti oikein toimiminen lain hengen mukaisesti ei suoranaisesti motivoi psykopaattista henkilöä. Jälkikäteisen oikeusturvan olemassaolo ei myöskään välttämättä vaikuta psykopaattisen henkilön käytökseen, varsinkaan siinä tapauksessa, jos hän on onnistunut välttämään asian ratkaisemista omissa nimissään ja omalla virkavastuullaan.

Mikäli subkliinisellä psykopaatilla on pelissä oma virkavastuu ja uhkana on virheellisen toiminnan paljastuminen sekä epäsuotuisa käänne urakehitykselle niin siinä tapauksessa varsinkin jälkikäteisellä oikeusturvalla voi olla vaikutusta psykopaattisen henkilön käyttäytymiselle. Ennakollisen ja jälkikäteisen oikeusturvan olemassaolo on joka tapauksessa arvokasta ja oikeusvaltion peruspilareihin kuuluvaa.

4. Diskussio

Artikkeli- ja kirjallisuuskatsauksen pohjalta voidaan todeta useampia tutkimuksellisia tarpeita. Julkinen sektori ei ole valitettavasti immuuni myrkyllisen johtajuuden tai ongelmia kuhisevien

---

⁹⁸ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 54

⁹⁹ Ida Koivisto, Johdatus hyvään hallintoon, s. 55 - 56

työpaikkojen suhteen¹⁰⁰, joten julkisen vallan ja subkliinisen psykopatian vaikutuksia julkisen sektorin toimintaan sekä yhteiskuntaan yleisemminkin tulisi jatkossa tarkastella nykyistä enemmän. Siitä huolimatta, että psykopaattiset henkilöt aiheuttavat paljon harmia ja tuskaa yhteiskunnassa eri tavoin, aiheuttavat he myös kustannuksia niin yksityiselle kuin julkiselle sektorille. Lisäksi aihe on vakava yhteiskunnan demokraattisten periaatteiden ja oikeudellisten rakenteiden näkökulmasta tarkasteltuna.¹⁰¹ Vaikka nämä asiat on nykytietämyksen valossa tunnistettu, on niitä tutkittu vielä toistaiseksi hämmästyttävän vähän. Asianmukaisella tieteellisellä tutkimuksella ja uudella tutkimustiedolla voitaisiin vaikuttaa kehitykseen myös tällä saralla. Myös tarve tätä aihetta koskevalle käyttäytymisteorialle on tunnistettu kansainvälisellä tasolla.¹⁰²

Lisäksi katsaus osoitti sen, että ns. menestyksestä psykopatiaa olisi tärkeä tutkia lisää sen yhteiskunnallisen merkittävyyden vuoksi. Myös tätä aihealuetta on toistaiseksi tutkittu vain vähänlaisesti. Vielä ei tiedetä, mikä on työelämässä ja yhteiskunnassa menestymisen mekanismi psykopaattisten henkilöiden osalta. Vaikutelman luonti ja sosiaalisten tilanteiden lukutaito ovat elementtejä, jotka on tunnistettu asian tiimoilta. Psykopaattiset henkilöt pystyvät halutessaan adaptoitumaan ympäristöönsä ja käyttäytymään kulloistenkin tarpeiden mukaisesti sekä sitä kautta vaikuttamaan omaan asemaansa. Tämän vaikutelman luonnin avulla he voivat vaikuttaa yhteiskunnan kannalta tärkeisiin prosesseihin, myös oikeuslaitoksen piirissä.¹⁰³ Haluan tässä asiayhteydessä korostaa, että tarkoituksena ei ole ihannoida ns. menestyksestä psykopatiaa vaan selvittää lisää sitä, miten se ilmenee ja miten sitä voisi hallinnoida, jotta vauriot jäisivät mahdollisimman vähäisiksi yhteiskunnassa.

Työelämässä ja yhteiskunnassa vaikuttavien psykopaattisten henkilöiden antisosiaaliset piirteet saattavat olla myös matalammat kuin kriminaaliuralla toimivien psykopaattien. Moni asia on kuitenkin vielä auki. Korkea-asteinen psykopatia aiheuttaa vaurioita niin henkilön lähipiirissä kuin yhteiskunnassa laajemminkin. Tutkimuksellisesti olisi hyödyllistä kuitenkin pystyä erottamaan eri piirteiden ja niiden jatkumon vaikutuksia erityisesti subkliinisten psykopaattien osalta.

---

¹⁰⁰ Lee Hanson and David L. Baker, "Corporate Psychopaths" in Public Agencies?, s. 34

¹⁰¹ Helinä Häkkänen-Nyholm and Jan-Olof Nyholm, *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*, s. 178

¹⁰² Anne Fennimore and Arthur Sementelli *Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications*, s. 623

¹⁰³ Helinä Häkkänen-Nyholm & Jan-Olof Nyholm, *Psykopaatti asianosaisena prosessioikeudessa*, s. 415-416

Lähteet

- Babiak, Paul & Hare, Robert D. Käärmeet liituroidassa. Psykopaatit työelämässä (2007). Otavan kirjapaino.
- Babiak, Paul, Neumann, Craig S. & Hare, Robert D. Corporate Psychopathy: Talking the Walk. Behavioral Sciences and the Law 28 (2010) 174 -193.
- Board, Belinda J. & Fritzon, Katarina. Disordered personalities at work. Psychology, Crime & Law (11:1, 2005) 17 - 32.
- Caponecchia, Carlo, Sun, Andrew Y.Z. & Wyatt, Anne. 'Psychopaths 'at Work? Implications of Lay Persons 'Use of Labels and Behavioural Criteria for Psychopathy. Journal of Business Ethics (107, 2012) 399 - 408.
- Cleckley, Hervey. The Mask of Sanity. An Attempt to Clarify Some Issues About the So-Called Psychopathic Personality (1955). Echo Point Books & Media EPBM.
- Fennimore, Anne & Sementelli, Arthur: Public entrepreneurship and sub-clinical psychopaths: a conceptual frame and implications. International Journal of Public Sector Management (2016) 29(6) 612 - 634.
- Fritzon, Katarina, Brooks, Nathan & Croom, Simon. Corporate Psychopathy: Investigating Destructive Personalities in the Workplace (2020). Palgrave Macmillan.
- Hanson, Lee & Baker, David L. "Corporate Psychopaths" in Public Agencies. Journal of Public Management & Social Policy (Spring 2017) 21 - 41.
- Hare, Robert D. Ilman omaatuntoa (2004). Otavan kirjapaino.
- Howitt, Dennis. Introduction to Forensic and Criminal Psychology (2018). Pearson Education Limited.
- Husa, Jaakko & Pohjolainen, Teuvo. Julkisen vallan oikeudelliset perusteet. Johdatus julkisoikeuteen (2014). Talentum.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä. Psykopatia (2009). Edita.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä & Nyholm, Jan-Olof. Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide (2012): Wiley-Blackwell.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä & Nyholm, Jan-Olof. Psykopaatti asianosaisena prosessioikeudessa. Defensor Legis (N:o 3/2009) 409 - 427.
- Koivisto, Ida. Johdatus hyvään hallintoon (2014). Forum Iuris.

- Lyons, Minna. *The Dark Triad of Personality. Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life* (2019). Elsevier Inc.
- Mahmut, Mehmet K., Homewood, Judi & Stevenson, Richard J. The characteristics of non-criminals with high psychopathy traits: Are they similar to criminal psychopaths? *Journal of Research in Personality* 42 (2008) 679 - 692.
- Mäenpää, Olli. *Hallinto-oikeus* (2018). Alma Talent.
- Mäenpää, Olli. *Yleinen hallinto-oikeus* (2017). Alma Talent.
- Rikos- ja pakkokeinotilaston tietokantataulukko: Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosnimikkeittäin 2010-2019. Tilastokeskuksen PxWeb-tietokanta.
- Sales, D. Bruce & Krauss, A. Daniel. *The Psychology of Law. Human behavior, legal institutions, and law* (2015). American Psychological Association APA.
- Skeem, Jennifer L., Polaschek, Devon L.L., Patrick, Christopher J. & Lilienfeld, Scott O. Psychopathic Personality: Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy. *Psychological Science in the Public interest* (2011) 12(3) 95 - 162.
- Smith, Sarah F. & Lilienfeld, Scott O. Psychopathy in the workplace: The knowns and unknowns. *Aggression and Violent Behavior* 18 (2013) 204 - 218.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus (verkkójulkaisu). ISSN=1798-7830. Helsinki. Tilastokeskus (viitattu 2.10.2020).
- Viding, Essi. *Psychopathy: A Very Short Introduction* (2019). Oxford University Press.